

1. Tytuł cyklu WSiP:

Akademia WSiP, matematyka: Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego
Maciej Bryński
Norbert Dróbka
Karol Szymański

Kształcenie w zakresie rozszerzonym

2. Etap edukacyjny:

Proponuję przeprowadzić lekcję w klasie II, po bloku: *Figury geometryczne w przestrzeni*.

3. Przedmiot: Matematyka

4. Czas trwania i miejsce: 1 godzina lekcyjna, pracownia matematyczna lub geograficzna.

5. Temat: Długość i szerokość geograficzna.

6. Wstęp:

Wynalazcy z reguły znali i lubili matematykę. Wykorzystywali ją w różnorodny sposób. Warto poznać fakty z historii dotyczące metod określania długości i szerokości geograficznej.

7. Cele lekcji:

- Poznanie faktów historycznych dotyczących sposobów określania położenia (zmierzenia współrzędnych geograficznych) punktu, wpływu matematyki na rozwój najważniejszych problemów ludzkości.
- Utrwalenie pojęć długość i szerokość geograficzna.
- Utrwalenie pojęć: kąt pomiędzy prostą a płaszczyzną, kąt dwuścienny.
- Kształtowanie umiejętności dostrzegania i stosowania pojęć matematycznych w zadaniach łączących treści i pojęcia z różnych dziedzin nauki (integracja matematyczno-astronomiczno-fizyczna).

8. Formy pracy: zbiorowa.

9. Metody pracy:

- pogadanka
- metoda problemowa

10. Pojęcia kluczowe:

- Długość i szerokość geograficzna
- Kąt pomiędzy prostą a płaszczyzną
- Kąt dwuścienny

11. Pomoce dydaktyczne:

- Globus
- Tablice matematyczne
- Kalkulator
- Zasoby internetowe

12. Bibliografia:

- Matematyka nr 4/2004 WSiP „O problemie długości geograficznej i paru innych rzeczach”.
- Mirosław Grabowski „Zbiór zadań dla uczniów klas VII i VIII o zainteresowaniach matematycznych” Warszawa 1976
- Czesław Dysz „Geometria dla samouków cz. 2 stereometria” Warszawa 1966

13. Uwagi dla nauczycieli:

Tydzień wcześniej uczniowie przygotowują informacje dotyczące odkryć geograficznych oraz problemu określania położenia statku na morzu, roli zegara i obserwatoriów. (Internet i inne dostępne źródła)

14. Tok lekcji

I część:

Pogadanka na temat historii metod określania długości geograficznej. Uczniowie wykorzystują przygotowane wcześniej informacje.

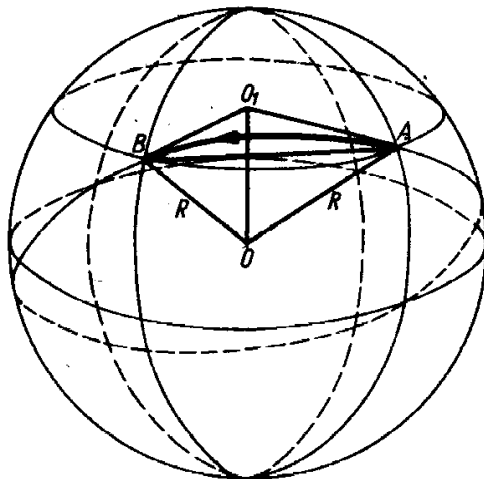
II część:

Wspólne rozwiązywanie zadań.

Zadanie 1.

Z miasteczka Senj w Chorwacji startuje samolot do Montrealu. Współrzędne geograficzne miasteczka Senj są następujące: długość geograficzna 15° Wsch., szerokość 45° Pn., współrzędne Montrealu: długość 75° Zach, szerokość 45° Pn. Samolot poleci po możliwie najkrótszej drodze. Zakładając, że Ziemia jest kulą oraz, że długość równika wynosi 40000 km, oblicz długość trasy samolotu.

Przewidywalne rozwiązanie uczniów (szkic).

A (15° Wsch. 45° Pn.),

B (75° Zach. 45° Pn.).

Wobec tego $|\angle AO_1B| = 90^\circ$ i $|\angle O_1AB| = |\angle O_1BA| = 45^\circ$.

Zatem $O_1A^2 + O_1B^2 = AB^2$ i $O_1A = O_1B$,

Stąd $AB = O_1A\sqrt{2}$.

Ale $O_1A = O_1O = (R\sqrt{2})/2$, tak więc $AB = R$.

Ponieważ trójkąt ABO jest równoboczny, to $|\angle AOB| = 60^\circ$.

Tak więc długość trasy samolotu wynosi:

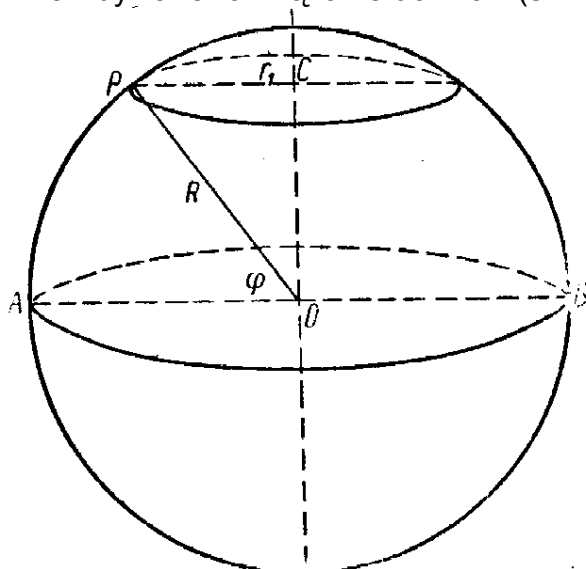
$$(2\pi R \cdot 60^\circ) / 360^\circ = (1/6) \cdot 2\pi R = (1/3) \cdot 20000 [\text{km}].$$

Samolot leci po okręgu koła wielkiego.

Zadanie 2.

Szerokość geograficzna Poznania jest równa $52^\circ 25'$. Obliczyć, jaką prędkość liniową (obwodową) posiada Poznań w obrocie Ziemi dookoła osi. ($R=6378$ km).

Przewidywane rozwiązanie uczniów (szkic):

Punkt P oznacza położenie Poznania, zaś przekrój AB płaszczyzną równika

$\angle AOP = \varphi$. Punkt P, przy jednorazowym obrocie Ziemi dookoła swej osi, zakreśli okrąg o promieniu $PC = r_1$. Promień ten obliczymy z trójkąta prostokątnego OCP, w którym kąt OPC jest równy kątowi φ .

$r_1 = OP \cdot \cos \varphi$, więc $r_1 = R \cdot \cos \varphi$.

Droga przebyta przez punkt P w ciągu doby wynosi więc:

$$S = 2\pi r_1 = 2\pi R \cos \varphi$$

Prędkość obwodowa punktu poruszającego się ruchem jednostajnym po obwodzie koła jest stosunkiem przebytej drogi do czasu, czyli

$$V = S/t = (2\pi R \cos \varphi) / 24 [\text{km/h}].$$

Po podstawieniu wartości liczbowych i wykonaniu obliczeń otrzymujemy:
 $V \approx 1018$ km/h.

III część:

Podsumowanie lekcji oraz sformułowanie problemu domowego:
Określenie aktualnej szerokości geograficznej na podstawie pomiaru położenia słońca w południe w miejscu naszego pobytu. (Dysponując tabelami położenia Słońca w południe w inne dni.)

15. Komentarz metodyczny.

Wiadomości, umiejętności i nawyki zdobyte przez uczniów w trakcie ich aktywnej działalności matematycznej są o wiele trwalsze od tych kompetencji przyswojonych biernie. Pogadanka kształci umiejętności jasnego i poprawnego formułowania myśli oraz argumentowania i prostych rozumowań dedukacyjnych.

Metoda problemowa kształci umiejętności zbierania i analizowania informacji, przygotowuje uczniów do rozwiązywania rzeczywistych problemów matematycznych.

16. Opis standardów i osiągnięć ucznia.

Uczeń powinien znać i rozumieć:

- pojęcie kąta nachylenia prostej do płaszczyzny
- pojęcie kąta dwuściennego i jego miary oraz wyznaczać te kąty
- rysować kulę i przekroje
- stosować twierdzenie Pitagorasa oraz związki miarowe w trójkącie prostokątnym
- obliczać długość łuku wycinka kołowego
- stosować wzór na prędkość obwodową punktu poruszającego się ruchem jednostajnym po obwodzie koła.